

ОПОЈАНА РЕЧ БОЖИЈА

Дарко М. Савић*
Епархија бањалучка,
Лакташи

Апстракт: Представљамо разлоге и предложимо могућности употребе савременог српског језика у свакодневном бојослужењу, нарочито када је у питању појање. Рад је усмерен ка јаснијем разумевању Речи Божије на бојослужењима, превазилажењу улоге пасивног лаика на бојослужењу и смањивању одвојености између црквеног (духовног) и свакодневне (световне), сакралне и профане у нашем друштву. У том правцу илегирано, предложени су неки примери појања иако се на савременом српском језику.

Кључне речи: појање, Реч Божија, Црква, уметност, иако.

Полазна тачка овог рада јесте чињеница да је Логос Божији тај кроз кога је све постало. Реч Божија је доказ љубави Божије према творевини и према човеку као круни стварања. Реч је јављање Творца човеку и човеково узвраћање пружене љубави кроз реч којом захваљујемо, славимо и молимо. Ту реч појањем „облачимо“ у свечано рухо, и показујемо човека који у себи достојно носи „лик и обличје Божије“, показујемо човека који има могућност да ствара нешто ново, и да на свој начин буде креатор и уметник. Омивену и обучену – опојану реч уздижемо и кроз њу обожујемо сву творевину Божију, и такву, обожену, представљамо Створитељу.¹ Због тога, потребно је правилно теолошки доживети и разумети црквено појање као есенцијални део богослужења и кроз њега као део црквене уметности, раздвајајући то

* parohija.laktaska@gmail.com.

¹ Раније је са истим циљем препевана на српском језику и стављена у ноте Св. Литургија (Савић 2015).

тумачење од уметничких и естетских категорија које су присутне у савременом друштву. Црквено појање је увек нова и увек жива богослужбена реч која је неодвојива од богослужења Цркве.

Света Литургија као икона есхатолошке реалности, рачуна на појање које је икона појања анђела и праведника у Царству небеском (који певају „Нову песму...“), а уједно и хришћанима сада даје чулну потврду о новом, будућем веку. Сва црквена уметност помаже стварању јединственог образа другог света, преображеног, у којем царује Бог. Храм је својеврсни модел света, а Света Литургија је у основи Реч Божија. Ту Реч чујемо кроз читање Јеванђеља и Апостола, кроз молитве, проповеди и кроз појање. Ту Реч видимо кроз фреске, мозаике и иконе. Видимо је и кроз архитектуру, одежде и сасуде. Та Реч је живи Бог који присуствује међу окупљеним народом, а који кроз причешће постаје Његово Тело. Кроз појање тропара, стихира и осталих богослужбених текстова, присутнима преносимо живи садржај икономије спасења и царства Христовог, у које се смешта човек и његов живот.

Данас, црквена уметност има све ширу примену у православном друштву, али и у другим, чак и секуларним друштвима, који у њој препознају уметничке вредности и као такву, користе је да би улепшали своје животне и радне просторе. Можемо чути да у аутомобилима, канцеларијама или у својим домовима, људи слушају духовну музику јер их опушта, помаже им у концентрацији и сл. при том, немајући никакву свест о значењу, Речи, Творцу, спасењу... Када им досади, ту музику ће заменити неком другом медитативном музиком или звуковима из природе са ЦД-а. Дакле, да ли је појање музика која и не мора имати кореспонденцију са Светом Литургијом и другим богослужењима дневног круга? Да ли појање можемо схватити као и друге правце уметности (нарочито хорско певање²), или ипак, барем ми у Цркви Христовој, треба да одржимо органску повезаност појања са богослужењем, а самим тим и са есхатолошком будућношћу? Свакако, одговор је одмах јасан – унутар Цркве треба појање његовати и развијати кроз литургијску функцију, а због саме мисионарске природе Цркве, треба свету показати то благо које негујемо, па и кроз концертне дворане и концерте у

² Мисли се на мешовите хорове, јер је прилично спорна њихова улога у литургијској функционалности. Композиције за мешовите хорове имају високу уметничку вредност и веома су репрезентативне и препознатљиве у светској културној баштини, скренуле су многима пажњу на Православне духовне вредности. Са друге стране, тешко је разумети и пратити Реч која је разводњена на више гласова који се преплићу...

храмовима, или на фестивалима... Требало би га показати целој васељени, без обзира на то да ли ће бити тумачено као уметност, етно, или на неки други достојан начин.

Унутар Цркве Христове, поред есхатолошке функције, у овоземаљском битисању, појање има задатак да помогне увођењу верних у духовне истине током учествовања у литургијском животу, да им пружи могућност да заиста учествују у литургијским догађањима и да доживе богослужење у времену као предокus непрестаног богослужења у Царству небеском. Црквену музику не треба доживети као звучну (естетску) подршку богослужењима, већ као и остале црквене уметности (архитектура, иконе, одежде и др.) она учествује у преношењу Христове поруке сада, у овом времену, а учествује и у будућем, есхатолошком времену. Црква у Светој Литургији и кроз њу конкретно открива будућност света и човека, а самим тим, та будућност се открива и кроз појање на богослужењу. Појац је (као и архитекта, иконописац, или творац црквених сасуда...) слуга лепоте Божије, који проповеда о небеском постојању својим словесним, од Бога дарованим гласом, и утврђује саборно обједињавање све твари и будућег света васељене, обухватајући и анђеле и људе. Појањем се човек уводи у богослужење, води се кроз богослужење, и кроз њега води непрестану Литургију и после Литургије, сећајући се преображеног света и појући у своме дому или на раду. Тиме доводимо време, простор, свој идентитет, живот и наду у нови ред и поредак, у заједницу са васкрслем природом Бога Логоса, превазилазећи пропадање и нестајање, откривамо божански живот и учествујемо у њему. Богослужења су животни и вечноживотни начин на који ми сада општиме са Богом, па их морамо развијати и неговати, али и чувати од сваког покушаја извитоперавања, лажног представљања или негирања.

У овом времену, много сложенији проблем јесте учествовање верних на богослужењу. Поред свих проблема, ситуација је додатно усложњена јер велики број појаца уопште не разуме о чему поје (а како смо већ навели, Реч Божија и човеков одговор – реч, јесте сама суштина богослужења), а да не говоримо о народу који посматра представу коју изводи свештенослужитељ, немајући притом никакву свест о дијалогу. Како да народ учествује у Речи Божијој и води дијалог са свештенослужитељем, када делимично или уопште не разуме о чему говори?

Раније смо писали о могућностима и немогућностима (тј. тешкоћама са којима се сусрећемо код препевавања црквених песама) савременог српског језика да се коначно обожи и почне бити

наш језик на којем Богу служимо, језик којег разумемо и на коме се Богу молимо (Савић 2015). Невероватна је садашња ситуација да свештенослужитељ произноси јектеније и молбе на српском језику, а очекујемо да народ (који није за то припремљен) одговара на црквенословенском језику кога не разуме. Дакле, данашње црквено појање код нас у извесној је кризи.

На богослужењима можемо приметити велико шаренило код начина појања, што и није можда превелик проблем јер тиме појац добија извесну слободу у интерпретацији и стварању. Приликом изналажења мелодијских решења у певању обреда, примењиван је принцип: *певај као што изговараш*. Да се приликом певања не би појављивало акцентовање које се испољава у мелодији која недоследно поштује говорни, писани и певани акценат, мелодије певања су најпре прилагођаване начину изговора стихова у песмама, будући да смо у свакидашњем говору веома осетљиви на акценте неуобичајеног говора. Само у том случају испоштовани говорни акценти могу недвосмислено лакше допринети бржем и трајном усвајању логичног и природног напева којим су озвучени стихови песама овог обреда (Ашковић 2016: 7).

Леп пример је рад Свете браће Ћирила и Методија, који су кроз словенски језик увели хришћанство у словенски свет, и обрнуто – словенски свет увели у сферу хришћанске духовности и у свет историје. Прву Литургију служили су на словенском језику (тадашњем разумљивом језику) 2. априла (по јулијанском календару) 864. године у стоном граду Велике Моравске, и тиме почели нови, велики замах у покрштавању дотад многобожачких словенских племена (Кончаревић 2015). Без тога превода, велико је питање како би текла христјанизација тих народа. Сигурно је и тада било потешкоћа при преводу са грчког језика, сигурно је било речи које се не могу превести а камоли препевати, али временом, тај језик је дограђен, прилагођен, и можемо рећи обожен, те је постао веома пожељан за богослужење због своје употребљивости, лепоте, певљивости... Црквенословенски језик је део нашег идентитета и не смемо га одбацити ни заборавити, али сигурно, морамо већ једном направити искорак ка превазилажењу проблема пасивних лаика и подељености између сакралног и профаног, духовног и световног.

Данас, можемо рећи да савремени српски језик има много више тих „потешкоћа“, али крајње је време да га ставимо у службу богослужења и временом, почнемо и њега надограђивати и давати му могућност да се обожи. Можда се многим не свиђа, али то је за сада једини језик кога имамо.

Размишљајући у том правцу, овај пут смо одабрали заупокојени обред познатији као Опело. Од најранијих времена, а такође и у црквеној пракси, овај обред обавезно је био заступљен. Опело је последња прилика да (крштени) покојник оде са овога света опеван – опојан. Зато се његово име умеће у песму, јер су само певање и песма, а не обред односно ритуал, гарант да ће покојниково име бити памћено, помињано и да ће да се преноси кроз генерације (Ашковић 2016: 26).

Сигурно је да сваки почетак прате потешкоће поготово због одступања од уобичајеног појања на црквенословенском језику које је настајало пратећи акценте и латентну мелодију древног језика. Из властитог искуства можемо потврдити да приликом опела певаног са добром дикцијом на српском језику, међу народом влада мир и пажња. Народ слуша реч, покушава да докучи њен смисао, догађа се свесно учествовање народа, започиње разговор и питања и ето, догађа се мисионарење. После богослужења, сваки човек може понешто запамтити и понети са собом у мислима неку мелодију коју ће код куће певушити и о њеном значењу размишљати. Тако су и настајале црквене химне, које су певане и некада чуване по сећању, будући да у време када писменост није била заступљена, певање је као врста музике настајало и преношено захваљујући звучној механици усменог стихотворства. На тај начин поуздано преношење историјске свести и памћења омогућавало је само певање. Поезија која је из тог разлога настајала првобитно је имала улогу складиштења, чувања и преношења историјских искустава и њиховог памћења (Ашковић 2017: 675). Оно што је приликом певања омогућавало памћење и преношење поруке која је била ускладиштена у стиховима богослужбених песама јесте „глас“, односно мелодија која је у народној и црквеној музичкој традицији имала смисла тек онда када је као одјек изазивала повратно дејство, што је било могуће само захваљујући *грујом*. Само у том случају глас није био осуђен да нестане западајући у заборав (Ашковић 2015: 177).

Данас користимо нотне записе да би очували то сећање, али такав запис је ограничавајући фактор. Он чува тачност, али ограничава креативност појца. Због тога, ови примери забележени су најпростијим начином да би и приучен појац могао препознати нотне знакове, научити појати по њима и даље по свом сећању понављати, а евентуално и развијати дату мелодију у одређеним границама.

Приложени нотни записи представљају један од много начина на који може бити отпеван – интерпретиран хришћански обред који је намењен упокојенима. Приликом изналагања одговарајућих мело-

дијских решења пажња је посебно усмеравана ка томе да се говорни и певани акценти обједине у истом тону (односно ноти). Поштујући то правило показало се да само тако интерпретирани стихови песама из ове службе (Опела) могу чврсто и поуздано привлачити пажњу црквене заједнице што у суштини и јесте молитвени циљ и смисао црквеног појања.

Превод по коме смо појали је *Требник*, издање Епархије шумадијске (Крагујевац) из 1983. године, а где смо нашли за потребно, користили смо превод архимандрита др Јустина Поповића у призренском издању *Требника* из 1994. године. Такви изузеци посебно су наведени.

Примери:

Пример бр. 1: Алилуја, Дубоком мудрошћу... Тройар, ѿлас 8:

Умерено

А - ли - лу - ја, А - ли - лу - ја, А - ли - лу - ја.

А - ли - лу - ја, А - ли - лу - ја, А - ли - лу - ја.

Ду - бо - ком му - дро - шћу све чо - ве - ко - љу - би - во у - ре - љу - ју - ћи

и сви - ма да - ју - ћи што је ко - ри - сно,

је - ди - ни Тво - рче, у - по - ко - ји Го - спо - де,

ду - ше ра - ба сво - јих, јер на - ду по - ло - жи - ше у те - бе,

Тво - рца и Ство - ри - те - ља и Бо - га на - ше - га.

Пример бр. 2: Слава и сада:

Умерено

Сла - ва О - цу и Си - ну и Све - то - ме Ду - - - ху
и са - да и у - вѣк и у свѣ ве - ко - ве.
Те - бе ка - о сте - ну и при - ста - ни - ште и - ма - мо,
и мо - ли - тве - ни - цу при - ја - тну Бо - гу,
ко - га си ро - ди - ла, Бо - го - ро - ди - це не у - да - та вер - нѣх спа - се - ње.

Примери бр. 3, 4, 5: Тројари, ѿлас 5:

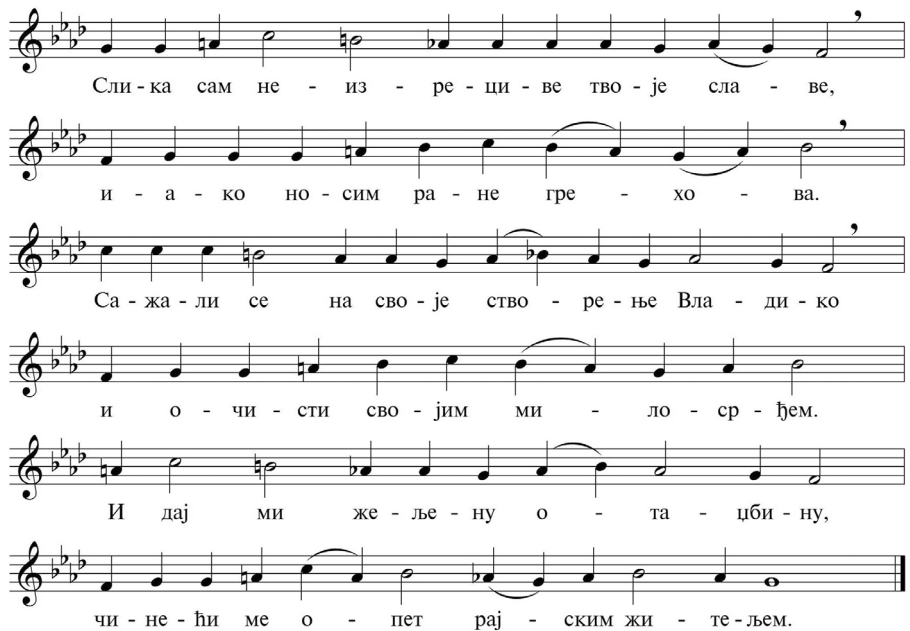
Пример бр. 3:

Умерено

Бла - го - сло - вен је - си Го - спо - де,
на - у - чи ме о - пра - вда - њи - ма сво - јим.
Сви све - ти на - ђо - ше из - вор жи - во - та и вра - та ра - ја;
да и ја на - ђем пут по - ка - ја - - - њем;

Пример бр. 4:

* Реч „овца“ стоји у крагујевачком *Требнику* и у *Требнику* о. Јустина Поповића. Због подсмешљивог значења, многи поју „ја сам изгубљена душа“, што не одговара тачном преводу. Боље би било појати: „тражитељ“, јер је то приближно „овци“ која тражи пастира – Спаситеља.

Пример бр. 5:

У - по - ко - ји Бо - же слу - ге* сво - је и на - се - ли их у рај,
где ће сви све - ти Го - спо - де
и пра - ве - дни - ци за - си - ја - ти ка - о све - ти - ла.
У - сну - ле слу - ге сво - је у - по - ко - ји,
не гле - да - ју - ћи на све њи - хо - ве кри - ви - це.

* * *

* Реч „слуге“ налази се у преводу о. Јустина Поповића. У *Требнику* у крагујевачком издању користи се старословенска реч „раб“, која се у данашњем времену не користи, па смо и ми одабрали реч „слуге“.

Пример бр. 6: Слава и сада, Радуј се чиста, њлас 5:

Умерено

Сла - ва О - цу и Си - ну и Све - то - ме Ду - ху.

И са - да и у - век и у све ве - ко - ве. А - мин.

Ра - дуј се Чи - ста ко - ја си Бо - га те - лом ро - ди - ла на спа - се - ње свих.

Кроз те - бе род људ - ски на - ђе спа - се - - - - ње,

да би смо то - бом на - шли рај, Бо - го - ро - ди - це чи - ста, бла - го - сло - ве - на.

А - ли - лу - ја, а - ли - лу - ја, а - ли - лу - ја сла - ва - Те - би Бо - же.

А - ли - лу - ја, а - ли - лу - ја, а - ли - лу - ја сла - ва - Те - би Бо - же.

Пример бр. 7: Сједален, У њокој С њасе, њлас 5:

Умерено

У - по - ко - ји Спа - се наш, спра - ве - дни - ци - ма слу - ге сво - је

и у - се - ли их у дво - ре сво - је ка - о што је пи - са - но,

не гле - да - ју - ћи ка - о благ пре - гре - ше - ња њи - хо - ва во - љна и не - во - љна

и сва у зна - њу и не зна - њу, Чо - ве - ко - љу - пче.

Пример бр. 8: Слава и сада, Од Дјеве си засијао, ѓлас 5:

Умерено

Сла - ва О - цу и Си - ну и Све - то - ме Ду - ху.

И са - да и у - век и у све ве - ко - ве. А - мин.

Од Дје - ве си за - си - ја - о све - ту Хри - сте Бо - же,

си - но - ве све - тло - сти њом по - ка - за - о сми - луј се на нас.

Пример бр. 9: Нема светиоѓа као што си Ти, ѓлас 6:

Умерено

Не - ма све - то - га ка - о што си ти, Го - спо - де Бо - же мој,

Ти у - зви - си рог вер - них сво - јих, Бла - ги,

и у - твр - ди нас на ка - ме - ну и - спо - ве - да - ња тво - је - га.

Пример бр. 10: Море живоѓа, ѓлас 6.

Умерено

Мо - ре жи - во - та уз - бур - ка - но, бу - ром ис - ку - ше - ња гле - да - ју - ћи,

ти - хом при - ста - ни - шту тво - ме при - те - кох. ва - пи - јем ти:

из - ве - ди из про - па - дљи - во - сти жи - вот мој. Мно - го - ми - ло - сти - ви.

Умерено

Са све - ти - ма у - по - кој, Хри - сте ду - ше слу - га сво - - - јих,
где не - ма му - ке, ни ту - ге, ни у - зди - са - ња,
но жи - - - - - вот бе - ско - на - чни.

живѣ

Ду - си и ду - ше пра - вед - ных хва - ли - ће те Го - спо - де,

Ду - си и ду - ше пра - вед - ных хва - ли - ће те Го - спо - де.

Ду - си и ду - ше пра - вед - ных хва - ли - ће те Го - спо - де.

Пример бр. 13: Боја људи, ирмос девеше песме, лас 6:

Умерено

Бо - га љу - ди не мо - гу ви - де - ти,
на ње - га не сме - ју ни ан - ђел - ски чи - но - ви гле - да - ти.
То - бом, пак, Пре - чи - ста, ја - ви се љу - ди - ма Реч о - ва - пло - ће - на.
Ње - га ве - ли - ча - ју - ћи са не - бе - ским вој - ска - ма
те - бе ка - о бла - же - ну сла - ви - мо.

Примери бр. 14, 15, 16, 17: Тройари, лас 4:

Пример бр. 14:

Живље

Са ду-си-ма пре-ми-ну-лих пра-ве-дни-ка ду-ше слу-га сво-јих Спа-се у-по-кој,
чу-ва-ју-ћи их у бла-же-ном жи-во-ту, ко-ји је у те-би чо-ве-ко-љу-пче.

Пример бр. 15:

Живље

У по - ко - ји - шу сво - ме Го - спо - де, где сви тво - ји све - ти по - кој на - ла - зе,
у - по - кој и ду - ше слу - га сво - јих, јер ти је - ди - ни во - лиш чо - ве - ка.

Пример бр. 16:

Живље

Сла - ва О - цу и Си - ну и Све - то - ме Ду - ху.
Ти си Бог ко - ји си - ђе у ад и му - ке о - ко - ва - них ра - зре - ши.
Ти и ду - ше слу - га сво - јих у - по - кој.

Пример бр. 17:

Живље

И са - да и у - век и у све ве - ко - ве А - мин.
Је - ди - на чи - ста и не - по - ро - чна Дје - во,
ко - ја си Бо - га та - јан - стве - но по - не - ла,
мо - ли да се спа - су ду - ше слу - га тво - јих.

Библиографија:

Извори:

Мали Требник (1994), превео архимандрит др Јустин Поповић, Призрен: Епархија рашко-призренска.

Требник (1983) (на српском језику), Крагујевац: Епархија шумадијска.

Требник (2008) (на црквенословенском језику), Београд: Св. Архијерејски Синод СПЦ.

Литература:

Ашковић, Д. (2015): „О црквеном певању 'на глас' као најстаријој методи преношења музичке традиције“, у: Петровић, М. (ур.) (2015): *Социолошки аспекти педагогике и извођачства у сценским уметностима: Зборник радова Седмнаестој педагошкој форума сценских уметности одржаног 12–14. децембра 2014. године у Београду*, Београд: Факултет музичке уметности, стр. 170–180.

Ашковић, Д. (2016): *Увод у црквено певање*, Београд: Православни богословски факултет – Институт за теолошка истраживања.

Ашковић, Д. (2017): „Семантика терминологије у поезији православног литургијског богослужења“, *Црквене студије*, Година XIV, Број 14, Ниш: Центар за црквене студије – Универзитет у Нишу – Центар за византијско-словенске студије – Међународни центар за православне студије, стр. 673–687.

Кончаревић К. (2015): „Св. Браћа Ђирило и Методије (први део)“, *Православље – новине Српске Патријаршије*, бр. 1161–1162, 1–15. август 2015. године, Београд, стр. 20–23.

Савић, Д. (2015), „Савремени српски језик као средство литургијске комуникације“, *Богословље – часопис Православног богословског факултета*, LXXIV, свеска 2, Београд: ПБФ, стр. 281–290.

Примљено: 26. 6. 2017.
Исправљено: 13. 7. 2017.
Одобрено: 21. 7. 2017.

THE CHANTED WORD OF GOD

Darko M. Savić

*Diocese of Banja Luka,
Laktaši*

Summary: *We present reasons and suggest the possibilities of using modern Serbian language in everyday worship, especially when it comes to chanting. The work is directed towards a clearer understanding of the Word of God in worship, overcoming the role of a passive layman in worship and reducing the separation between the Church (spiritual) and everyday (worldly), sacred and profane in our society. In this direction, examples of Parastos in contemporary Serbian language are suggested.*

Key words: *Chant, Word of God, Church, Art, Parastos (Memorial service for the dead).*